

Рецензія на дисертацію

Громової Ганни Михайлівни

«ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ»

**представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії,
зі спеціальності 053 – психологія, 05 – соціальна та поведінкові науки**

Рівень і темп сучасного життя настільки динамічне і сповнене стресових подій та невизначеності. А в актуальному сьогоденні, коли рівень травматичних подій перевищує усі допустимі межі, формування толерантності до невизначеності є чи не одним з ключових чинників проживання і трансформації травматичного досвіду і попередження виникнення посттравматичних стресових станів і розладів. Актуальність дослідження зумовлена як постійним підвищенням рівня складності, непередбачуваності навколишнього світу, так і більш повним розумінням значущості та вагомості наслідків травматичних подій для життя людини, необхідністю вивчати чинники, що сприяють трансформації посттравматичних станів або зменшують вірогідність їх виникнення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації належить до комплексних науково-дослідних тем лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Соціально-психологічний супровід постраждалих від воєнних дій у період переходу до умов мирного життя».

Дисертація є цілісним, завершеним і самостійним науковим продуктом, що розкриває нові наукові підходи до розв'язання актуальної суспільної проблеми та пропонує їх практичне вирішення. Варто підкреслити, що робота характеризується високим рівнем обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій. Зокрема це досягнуто завдяки логічно і коректно побудованому емпіричному дослідженню та ґрунтовно проаналізованим результатам.

Дисертація складається з трьох розділів, вступу і висновків, у яких представлено теоретико-методологічні основи дослідження толерантності до невизначеності як чинника трансформації травматичного досвіду особистості, на основі емпіричних досліджень розроблено та обґрунтовано інтегративну модель посередницької ролі толерантності до невизначеності та ставлення до часу у трансформації посттравматичних станів.

Виразною є наукова новизна роботи, що полягає у визначенні трансформаційного потенціалу толерантності до невизначеності в осіб з травматичним досвідом. Як обґрунтовує автор, толерантність до невизначеності є певною призмою, яка може підсилювати посттравматичні стани, а може пом'якшувати зіткнення з несподіваним, складним, непередбачуваним та сприяти виходу зі стресової реакції. Травматичні події у дорослому віці майже не впливають на сприйняття невизначеності, людина реагує на неочікувані обставини радше сформованим у дитинстві способом. Окрім толерантності до невизначеності, на посттравматичні стани впливають також травматичний досвід дитинства і всього життя та відхилення від збалансованого часового профілю. Вагому роль у прояві посттравматичних станів серед часових перспектив роблять негативне минуле, позитивне минуле (зворотній зв'язок) та гедоністичне теперішнє. Інтолерантні до невизначеності респонденти мають більш негативне ставлення до минулого і фаталістичніші погляди на теперішнє.

Безумовною є практична значущість роботи. Зокрема ключові положення та висновки з емпіричного дослідження стануть вагомим підґрунтям при розробці рекомендацій для практичних психологів, психотерапевтів і соціальних працівників, що працюють з особами, які мають травматичний досвід. Це допоможе розробити терапевтичні, психоедукаційні інтервенції як для індивідуальної роботи, так і для групової терапії та тренінгів.

Особливої уваги заслуговує переклад та авторська адаптація опитувальника «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлетона, що

дає змогу визначати рівень толерантності до невизначеності у його емоційно-поведінковому та когнітивному вимірах та буде корисним у діяльності психологів, профорієнтаторів, менеджерів з персоналу. Авторкою здійснено ґрунтовний порівняльний аналіз методик і різних методологій щодо визначення і вивчення толерантності до невизначеності. Також отримані результати можуть бути використаними під час фахової підготовки психологів і психотерапевтів, зокрема при розробці та викладанні курсів з психології особистості, психологічного консультування, травма-терапії, психології управління.

. Висновки, сформульовані автором, є змістовними і обґрунтованими. Тема розкрита повно і усебічно.

В цілому робота характеризується повнотою і логічністю викладу матеріалу, а її мета досягнута. Основні положення дисертації повною мірою представлені в наукових публікаціях. Зокрема автором опубліковано 16 одноосібних публікацій, із них три статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку МОН України та міжнародної наукометричної бази (Index Copernicus), одна стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до Європейського Союзу, 2 статті у журналах, які включені до міжнародної наукометричної бази «Web of Science»/«SCOPUS», 1 публікація – у збірнику конференції країни, що входить до Європейського Союзу, 9 публікацій – в інших наукових виданнях України.

У дисертації та наукових публікаціях Громової Г.М. порушення академічної доброчесності не виявлені. Усі посилання оформлені коректно і пройдено перевірку на академічний плагіат.

Підкреслюючи загалом високу наукову і практичну значущість роботи варто зауважити й існування дискусійних положень та певних зауважень до дисертації:

1. Формулювання назв деяких підрозділів третього розділу, на нашу думку, носить суто функціональний, а не змістовий характер.

2. Заявлена у темі «толерантність до невизначеності як чинник трансформації травматичного досвіду особистості» в предметі зводиться до вивчення особливостей толерантності до невизначеності в осіб з травматичним досвідом, а відтак сам трансформаційний потенціал толерантності до невизначеності виявляється не достатньо виразно представленим у самій роботі.
3. Текст потребує редакторської вичитки, оскільки зустрічаються орфографічні та пунктуаційні огріхи.

Однак висловлені зауваження у більшості своїй носять рекомендаційний характер і впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Запропоноване дослідження безумовно є оригінальним і має високий рівень актуальності, наукової новизни і вагому практичну значущість. Усе вище викладене є підставою стверджувати, що дисертація на тему «Толерантність до невизначеності як чинник трансформації травматичного досвіду особистості» є значним внеском у розроблення сучасних проблем психології і відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р., а її авторка Громова Г.М. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

доктор психологічних наук,
старший дослідник, завідувач
лабораторії психології мас і
спільнот Інституту соціальної та
політичної психології НАПН
України

Ірина Губеладзе